

RESTÁS ATTILA

**NIKOLAUS SINAI: COGITATIONES
IN M. MINUCII FELICIS OCTAVIUM
(KIAD.: NÉMETH BÉLA) SINAI MIKLÓS:
ELMÉLKEDÉSEK M. MINUCIUS FELIX
OCTAVIUSÁHOZ (FORD.: NÉMETH
BÉLA ELEK), I–II. KÖT., TISZÁNTÚLI
REFORMÁTUS EGYHÁZKERÜLETI ÉS
KOLLÉGIUMI LEVÉLTÁR KIAD., SZERK.:
N. HORVÁTH MARGIT, ALMÁSINÉ
NÉMETH KATALIN, DEBRECEN,
2008, 387 + 492 PP.**

Révész Imre a *Sinai Miklós és kora című monográfiája* (Akadémiai Kiadó, Bp., 1959.) utószavában veti föl, hogy Sinai Miklós (1730–1808) debreceni kollégiumi professzor és református püspök életrajzának elkészítése után a következő feladat Sinai tudósi és tanári pályájának megrajzolása lenne. Sinai hagyatékának, a Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtára Kézirattárában őrzött 53 kötetet kitevő kéziratanyagának a részletes föltárása még nem történt meg. (Ezidáig a hagyatékból csupán *A magyar- és erdélyországi reformáció története 1564-ig című munkája*, valamint az Apafi Mihály fejedelem temetéséhez kapcsolódó prédikációk és gyászbeszéddek jelentek meg, illetve néhány kisebb szövegközlés.) Az első kötetet egy rövid, latin nyelvű bevezető nyitja meg, a második kötet élén ugyancsak – *Az olvasóhoz szóló magyar nyelvű – bevezetőt találunk. Az első kötet a latin nyelvű szöveg kritikai apparátussal ellátott kiadása*, míg a második tartalmazza a latin szöveg fordítását és a *Megjegyzések a kötetek használatához* címmel ellátott tanulmányt. (Ez utóbbit a fordító és N. Horváth Margit közösen jegyzi.) A szövegkiadás és a fordítás a Debreceni Egyetem nyugalmazott klasszika-filológusának, az antikvitas mellett a neolatin irodalom avatott értőjének és tolmácsolójának a munkája, aki nevének mindkét változatát használja tudományos publikációiban; itt mégis furcsa, hogy az első kötetben a Németh Béla névalakot találjuk szöveg-

kiadóként, míg a fordításkötetben ugyanő Németh Béla Elekként szerepel. Még a paratextusoknál maradva: a fordítás magyar nyelvű bevezetőjét a szerző „Borzák István tanítványa”-ként jegyzi, míg a latin nyelvű bevezetőt úgy írja alá, hogy „Olim Debrecinus, nunc Agriensis” („Egykor debreceni, most egri”). A két kötet Borzák István szellemének van ajánlva.

Sinai Miklós *Elmélkedései* tulajdonképpen az *Octaviushoz* írt kommentár: olyan, a tanítványai számára írt diktátum, amely eredetileg előszóban hangzott el, s így magán viseli a szóbeli előadás nyomát. A kiadó a bevezető tanulmányban fejti ki a szövegkiadás és fordítás elveit. Az edíció megtartotta az eredeti kézirat bekezdéseit és tagolását, illetve helyesírási jellegzetességeit. Néhány esetben (*heic, caussa, imo, numus* helyett) azonban a napjainkban szokásos forma (*hic, causa, immo, nummus*) áll. Ugyancsak megmarad a magyar nyelvű szövegek kéziratot követő – maitól eltérő – helyesírása. A kéziratban a görög idézetek mellék-, illetve hangsúlyjeleit Sinai Miklós nem tette ki, ezek a modern átírásban is hiányoznak. Mivel autográf kézirat kiadásáról van szó, az így megőrzött helyesírási következetlenség a szerző és kora kulturális diskurzusrendjéről tájékoztat.

Minucius Felix munkája az ókeresztény irodalom egyik remekműve, mely ötvenévi a platóni és cicerói dialógus műfaját. Három szereplője közül az egyik a pogány Caecilius, a másik a keresztény Octavius, s a vita döntőbírája maga Minucius Felix, aki az előbbi két fél közötti filozófiai vitát kell, hogy eldöntse. A mű célja, hogy „a keresztények irodalmi és filozófiai műveltségének bizonyításával kivívja a pogányok elismerését és csodálatát” (Tegye Imre). Ismertetői kiemelik az *Octavius mozaiktechnikáját: csak az idézett latin szerzők közül 27-et lehet azonosítani. Ugyanennyire változatos a Sinai által megmozgatott tudásanyag is – Németh Béla Elek a munka enciklopédikus jellegét említi, s tanulmányában röviden utal arra, hogy mely tudományterületek művelői forgathatják haszonnal az Elmélkedéseket. Értékes adatokat tartalmaz a mű a keresztény teológiatörténet, az antik filozófia, a mitológia és vallástörténet, de a képzőművészet, a földrajz, a csillagászat kutatói számára is. A neolatin filológusok érdeklődését keltheti fel Sinai sajátos nyelvhasználata (pl. a filozófiai műnyelvből ismert *a priori* kifejezés mintájára *i-tövű-ként ragozza a középfokú mellékneveket*). Tanulságosak továbbá a munka saját korára vonatkozó megjegyzései, segítségükkel képet alkothatunk Sinai politikai állásfoglalásáról vagy a kollégiumi pedagógiai törekvésekről.*

Ahogy a szövegek kiadója megjegyzi, Sinai olyan módszereket alkalmaz az *Octavius* interpretációjában, amelyek ma is megállják a helyüket az auktorolvasztásban: figyelemmel van mind a szövegkritikára és a tárgyi magyarázatokra, mind az elemzett mű esztétikai értékeire. A 18. század második fele, a kommentár megszületésének időszaka – Sinai 1763. február 19-ei dátummal fejezte be kéziratát – a modern ókortudomány és klasszika-filológia kialakulásának a kora. Sinai Miklós professzor is „olyan filológiai felkészültségről tesz tanúságot (...), amilyennel ebben a korban a külföldi tudósoknak is csak a legkiválóbbjai rendelkeztek” – idézi Németh egykori debreceni tanárát, dr. Varga Lászlót. (Hasonló-

képpen méltatja egyébként Borzsák István Sinai utódját, a Heyne-tanítvány Budai Ézsaiást is a róla szóló monográfiájában.)

Sinai kiadott műve szervesen illeszkedik a debreceni Református Kollégium 18. századi szellemiségéhez és tanítási gyakorlatához. Debrecenben a század közepén Maróthy György (1715–1744) professzor javaslatára tértek vissza a „tisztá latinság igazi forrásaihoz” – ahogyan a kortárs Piskárkosi Szilágyi Sámuel megfogalmazta. Az auktorolvasás lehetőségét teremtették meg azzal, hogy 1740-ben Cornelius Nepos életrajzait, Minucius Felix *Octaviusát*, *Phaedrus meséit*, *Publilius Syrus szentenciagyűjteményét*, 1741-ben *Eutropius Breviariumát* jelentette meg Maróthy. Tanszéki utóda, Szatmári Paks István (1719–1791) Plinius *Panegyricusát* adta ki, és újra megjelentette Minucius Felixet. Sinai Miklósnak is auktor kiadásai mellett (Cicero válogatott beszédei és levelei, Iustinus, Eutropius) érdemel figyelmet ez a kéziratban maradt *Octavius*-kommentárja. Meg lehet említeni, hogy a fenti auktor névsor Christophorus Cellarius hallei professzor nyomán terjedt el a 18. századi Európa számos gimnáziumában, akadémiáján és egyetemén, maga Cellarius is készített Minucius Felix-edíciót. Sinai *Elmélkedései* ilyen módon része a „methodus Cellariana” európai hagyományának is.

Németh Béla Sinai-kiadása valóban hiánypótló, amely az eredeti kézirat tanulmányozását is kiválthatja. A latin szöveg kritikai apparátusa pontos, és a névmutató sem marad el, ami nagy mértékben könnyíti meg a kötetek használatát.